

از اوپک چه خبر؟

سازمان کشورهای صادرکننده نفت که در زبان انگلیسی به اوپک شناخته می شود از مهم ترین نهادهای بین المللی در حوزه انرژی به شمار می رود. آغاز شکل گیری آن به سال هزار و نهصد و شصت میلادی بازمی گردد. در آن زمان ایران عراق کویت عربستان سعودی و ونزوئلا تصمیم گرفتند با راه اندازی سازوکاری مشترک از منافع خود در برابر شرکت های بزرگ نفتی محافظت کنند. شرکت هایی که تا آن روز قدرت عمده ای در تعیین قیمت نفت داشتند و کشورهای تولیدکننده اغلب در حاشیه قرار می گرفتند

پس از تشکیل این هسته اولیه بسیاری از کشورهای دیگر جهان نیز به اوپک پیوستند یا مدتی در آن حضور داشتند و سپس خارج شدند. قطر لیبی الجزایر نیجریه و امارات متحده عربی در دوره هایی فعالیت خود را آغاز کردند و به تدریج کشورهای همچون اکوادور گابن آنگولا و گینه استوایی هم به عضویت این سازمان درآمدند. هرچند برخی از این کشورها در گذر زمان از اوپک بیرون رفتند یا مجدداً به آن بازگشتند اما فلسفه اصلی اوپک یعنی ایجاد همگرایی میان تولیدکنندگان بزرگ نفت خام همچنان پایدار باقی ماند

دهه هفتاد میلادی دوره ای بود که اوپک بیشترین نمایش قدرت را در عرصه بین الملل داشت. اوج گیری قیمت نفت و محدودیت هایی که برخی اعضا در صادرات اعمال کردند نشان داد ظرفیت اوپک برای تغییر معادلات اقتصادی و سیاسی جهان تا چه حد بالاست. نخستین جرقه اصلی را در سال هزار و نهصد و هفتاد و سه می توان جستجو کرد. هنگامی که جنگ اعراب و اسرائیل به تحریم کشورهای عرب علیه ایالات متحده و برخی کشورهای غربی منجر شد و باعث شد بهای نفت به شکل کم سابقه ای افزایش یابد

در ادامه و در سال هزار و نهصد و هفتاد و نه نیز پیرو انقلاب ایران عرضه نفت ایران دچار اختلال شد و بازار جهانی بار دیگر با شوک جدیدی روبه رو گردید. قیمت نفت باز هم جهشی ناگهانی را تجربه کرد و ایالات متحده که در آن زمان گرفتار تورم و رکود اقتصادی بود دچار بحران عمیق تری شد. در همین سال ها بود که برای بسیاری از مردم غرب و حتی برخی نقاط آسیا و آفریقا روشن شد اوپک می تواند نقش بسیار تعیین کننده ای در ثبات یا بی ثباتی بازار نفت و اقتصاد جهانی داشته باشد

اما در دهه های بعد عوامل متعددی به تدریج جایگاه اوپک را متزلزل کردند. از یک سو روسیه و نروژ ظرفیت های خود را برای تولید و صادرات نفت بالا بردند. مکزیک و برزیل نیز منابع جدیدی را کشف و بهره برداری کردند و در رقابت با کشورهای سنتی صادرکننده نفت قرار گرفتند. از سوی دیگر با رشد فناوری در حوزه انرژی های تجدیدپذیر و پاک بسیاری از دولت ها تلاش کردند بخشی از نیاز خود را از منابع جایگزین تأمین کنند

یکی از تحولات کلیدی ظهور توانمندی های جدید ایالات متحده در زمینه نفت شیل بود. شکستن هیدرولیکی یا فراکینگ سبب شد شرکت های آمریکایی بتوانند از منابعی که پیش تر چندان قابل بهره برداری نبود نفت و گاز استخراج کنند. این روند در عمل ایالات متحده را از بزرگ ترین واردکننده نفت جهان به صادرکننده ای مهم تبدیل کرد و تعادل بازار را به سود آمریکا تغییر داد

تبدیل شدن آمریکا به کشوری خودکفا در حوزه انرژی اثری عمیق بر قدرت اوپک گذاشت. زمانی که اوپک قیمت نفت را کاهش می دهد یا سهمیه ها را تغییر می دهد شرکت های آمریکایی بسته به شرایط اقتصادی تصمیم می گیرند تولید شیل خود را بالا ببرند یا متوقف کنند و همین امر مانع می شود اوپک بتواند مانند گذشته قیمت نفت را در محدوده ای خاص نگاه دارد. امروز اگر قیمت نفت از حدی بالاتر برود آمریکا استخراج از میدین شیل را افزایش می دهد و با عرضه بیشتر روند صعودی قیمت را متوقف می کند

در کنار این چالش بیرونی اوپک با مشکلات درونی نیز مواجه بوده است. یکی از مهم ترین مسائلی که باعث تضعیف قدرت این سازمان شده است اختلافاتی است که میان کشورهای عضو وجود دارد. برخی از اعضا از نظر سیاسی یا ایدئولوژیک با یکدیگر همسو نیستند و این ناسازگاری بارها در تصمیم گیری های کلان اوپک نمایان شده است. گاه کشورهای عضو بر سر میزان سهمیه تولید و صادرات به توافق نمی رسند یا در اجرای مصوبات سازمان تعلل می کنند. در مواردی نیز رقابت های منطقه ای و تنش های سیاسی بر روابط اعضا سایه می اندازد و آنها را از دستیابی به راهبردی کاملاً هماهنگ بازمی دارد

با همه اینها اوپک هنوز جایگاه خود را در بازار نفت به طور کامل از دست نداده است. این سازمان به واسطه در اختیار داشتن بخش قابل توجهی از ذخایر جهانی و توانایی تولید نفت با هزینه پایین می تواند در نوسانات قیمت اثرگذار باشد. هر چند که دیگر مانند دهه هفتاد میلادی قادر نیست از طریق کاهش ناگهانی تولید تمامی معادلات را به سود خود تغییر دهد اما در مواردی که مازاد عرضه وجود داشته باشد اوپک با سیاستگذاری درست می تواند به ثبات بازار کمک کند

در سال های اخیر ابتکاری به نام اوپک پلاس مطرح شده است که بیانگر همکاری میان اوپک و برخی تولیدکنندگان خارج از آن است. این ائتلاف نقش مثبتی در هماهنگی بیشتر برای مدیریت بازار داشته است اما گاه اختلاف منافع میان بازیگران بزرگ تولید انرژی یا تحولات ژئوپلیتیک مانع می شود که این ائتلاف همسو و منسجم بماند

امروز هر کس بخواهد درباره نقش اوپک در بازار جهانی نفت قضاوت کند باید علاوه بر توجه به صحنه تاریخی دهه هفتاد میلادی وضعیت امروز انرژی جهان را هم در نظر بگیرد. گذار به سوی انرژی های تجدیدپذیر رشد چشمگیر استفاده از گاز طبیعی مایع و تحولات نظیر خودکفایی ایالات متحده در حوزه تولید سوخت های فسیلی همگی بر توان اثرگذاری اوپک سایه افکنده اند

با این حال اوپک همچنان می تواند عوامل گوناگون را به سود اعضای خود مدیریت کند. منتقدانی معتقدند که هر گاه اوپک در تصمیمات خود وحدت داشته و کشورهای عضو از جدال های سیاسی درونی دوری کرده اند موفق شده است قیمت نفت را تا حدی کنترل کند یا ثبات نسبی برای بازار فراهم آورد. اما از سوی دیگر هر زمان اختلاف های عمیق میان اعضا رخ داده سیاست های کلان سازمان ناکام مانده و نقش اوپک کم رنگ شده است

در نهایت اوپک را می توان نیروی دانست که برای دفاع از حقوق تولیدکنندگان نفت در برابر انحصار قبلی شرکت های غربی شکل گرفت و با گذشت دهه ها همچنان جایگاه خود را در سپهر انرژی حفظ کرده است. اما کاهش وابستگی آمریکا و بخشی از اروپا به واردات نفت تولید شیل و ظهور فناوری های نوین سبب شده دیگر قدرت انحصاری اوپک در حد گذشته نباشد

امکان دارد در آینده تغییرات آب و هوایی و تعهد بیشتر کشورها به کاهش مصرف سوخت های فسیلی چشم اندازهای تازه ای را در برابر اوپک بگشاید یا چالش های تازه ای رقم بزند. بسیاری از کشورهای عضو نیز ناگزیر خواهند شد به سوی تنوع بخشیدن به اقتصاد خود و عدم تکیه صرف بر درآمدهای نفتی حرکت کنند. در این مسیر اختلافات اعضا نیز یا باید کاهش یابد یا به شیوه ای مدیریت شود که قدرت اوپک بیش از این از دست نرود

آنچه مسلم است جایگاه اوپک هنوز از میان نرفته و هر گاه مسئله حفظ توازن در بازار نفت مطرح می شود سیاستگذاری ها و اعلام موضع این سازمان مورد توجه قرار می گیرد. اما فاصله میان این نقش پراهمیت و قدرت مطلق که در دهه های پیشین داشت نشانه ای است از دگرگونی های ژرف در حوزه انرژی و ضرورت بازنگری اوپک در سیاست های خود

به این ترتیب اوپک همچنان بازیگری است که نمی توان از معادلات کلان بازار نفت حذفش کرد اما برای ماندن در صحنه جهانی باید بر اختلافات درونی خود غلبه کند و از سوی دیگر در برابر تحولات تکنولوژیک و ظهور رقبای تازه همچنان آماده و منعطف باقی بماند